

Про несвободу, виспівану у мюзиклі і висміяну у комедії

Марина Каранда

Ділитися радісним приємно, а коли ця радість має професійне забарвлення – тим більше. Для театального критика і університетського викладача історії мистецтв, який шукав, неначе цвіт папороті, антитоталітарні вистави у аранжереях, точніше репертуарах наших чернігівських театрів, настало те саме: мить інтелектуальної насолоди!

Маємо дві вистави про свободу і несвободу, презентовані чернігівцям наприкінці театального сезону. Це беззаперечно цікаві культурні продукти, які містять сучасну інтенцію: критику тоталітаризму, совкового світогляду й історичного минулого, просякненого колоніалізмом. Розглянемо це відрядне явище – актуальні і сміливі вистави – під певною оптикою.

Почнемо з комедії «Гамлет і Джульєтта», щойно випущену Молодіжним театром. Комедія здається вам легковажним жанром? А от і ні, якщо їй під силу виконати роботу «важкої артилерії» і розбити живучі стереотипи щодо «в СРСР було все добре», «був порядок», «дешева ковбаса... морозиво». А як щодо свободи? Особливо свободи творчості? Вона вбивалася. Тобто тиск на творчу інтелігенцію радянська влада чинила завжди: від намагання загнати у контрольовані спілки до заборони усіх мистецьких методів, окрім соціалістичного реалізму. На тих, хто намагався протистояти, чекали уїдлива заангажована неправдива критика, звільнення з роботи, наклепи, навіть фізичне знищення чи, пізніше, примусове психіатричне «лікування».

Ігор Тихомиров, художній керівник Чернігівського Молодіжного театру дерзнув переписати, точніше адаптувати для сучасного українського глядача твір японського автора Кокі Мітані. У новому творі хронотоп повністю переобразився, адже ми з вами опинилися у застійних «брежнєвських» роках, у кабінеті такої собі миршавої чиновниці, приставленої цензурувати твори для театральних постановок. Тема стосунків митця і тоталітарної влади заграла новими актуальними сенсами. Неначе пройшла горнило омолодження і консолідації потрібних акцентів. Потрібних для України 21 століття. Сміх не на часі? Не було команди розважатися, коли вся країна переживає тяжкі часи! Чуєте, це ж наші з вами повсякденні тези із нашої спільної інформаційної бульбашки. А хто сказав, що розважаючись, ми не можемо повчатися? Тихо чи голосно, але якісно сміючись, впевнено вирощувати критичний тип свідомості?

(Не плутати із критиканським). Ці та інші насущні питання породжує у мене нова вистава «Гамлет і Джульєта» від нашої «Молодіжки».

Поруч, на площі, у Чернігівському обласному музично-драматичному театрі імені Т.Г. Шевченка теж відпрем'єрили з антиколоніальним розмахом. У постановці режисера Міреса Пенюшкевича маємо складний мюзикл «Шоу маркізи ля Морт». У основу творчого задуму покладено роман Євгена Плужника «Недуга». Точніше це міжвидовий переклад, інсценізація, тобто перенесення з прозового твору у драматургійний основних мотивів та формування каркасу взаємообумовлених дій. Залишимо зараз обабіч, що ідейний конфлікт від зміни топосу, культурного середовища (адже опера замінена на кабаре), втратив гостроту і навіть подекуди й етос. Культура опери виявилася чужою авторові, як мені чужим є кабаре. Еротичні компоненти в хореографії і наскрізній дії стають виправданими за нових художніх соціокультурних умов, запропонованих режисером, проте навряд чи підносять дух глядача. Але повернімося до головного і хвилюючого: у чому живий нерв і позитив обох прем'єр?

Сюжети і комедії, і мюзиклу (який є трагіфарсом по суті, і цей жанровий вибір дуже потенційний, як на мене) обертаються навколо людей мистецтва – драматурга і співаки. Українську інтелігенцію ХХ століття (і 20-х років, і кінця 70-х-початку 80 -х) режисери відчують (як не дивно) в однакових антропологічних варіантах візуальності. Це високі худорляві люди, з тонкою душевною організацією. Обидва герої перебувають у конфлікті з представниками офіційної (читай провладної) культури. У випадку комедії – з цензоркою від комуністичної партії та в мюзиклі – як мінімум з шанованим директором заводу. І тут спільне раптом закінчується.

Адаптовану для нас у часопросторі комедію Ігор Тихомиров скроїв на аристотелевих засадах – з міцним катарсисом (духовним очищенням) наприкінці. А от інсценізацію за Плужниковим романом «Недуга» Мірес Пенюшкевич спроектував постмодерно: там антитрагедійне (як естетична категорія) панує. Тобто наприкінці глядач опиняється не зі співчуттям героїні (вона зникає), а із дегуманізацією, розпачем, фрустрацією і саркастичним запитанням: що це за світ? А це, панове, художньо побудований і надривно прожитий світ, де комуняки дивуються феномену свободи, лякаються і підміняють її уседозволеністю «гегемонів революції», а потім, як павуки у банці, їдять одне одного, заперечуючи саму людяність. Зазначу, все це помножене на виразну, талановиту музику, вірші автора і його ж пластичні рішення. Також велика робота над образами усього акторського ансамблю піднесла мюзикл до здатності ставити історіософські, соціальні та політичні запитання глядачеві. Але вже раніше згадана свідомо заміна культурного топосу говорить про рівність масової і елітарної культури (опера та кабаре) в концепції пана Міреса Пенюшкевича, а така риса є паростком іншої парадигми – метамодернізму.

Сьогодні з мистецтвознавчої перспективи більш сучасним є метамодерніський підхід, який з початку 21 століття усе очевидніше витісняє постмодернізм із його іронією, деконструкцією. Тобто це такий погляд на складові творчості, де мистецький твір коливається між протилежностями, проте дає надію, світло, показує локальну перемогу любові над мертвими функціями. І на мій погляд це під силу з нами зробити режисерським рішенням, реалізованим у комедії «Гамлет і Дульєтта». Поступово ми бачимо, що сила справжнього мистецтва зачіпає, змінює цензурку. Із жорсткої наглядки і навіть саботажниці мистецтва, вона виростає до ... Не спойлерю. Ходіть до театру восени і дивіться самі.

Обидві концепції (і постмодерна, і метамодерністська), мають право на реалізацію в театрі. Обидва втілені у театрах Чернігова жанри цікаві і продуктивні, якщо працюють на анігіляцію того колоніального зла, яке несла у своїх гаслах комуністична ідеологія. Люблю театр за велику палітру методів. За візуалізацію і проживання того, що може нас змінювати. За ресурсність щодо відкриття очей на правду. Прочитую чернігівського журналіста-інтелектуала Олексія Маслова, який у свій час «копав» тему антитолітаризму, синхронно з проєктом кафедри філософії та культурології НУЧК імені Т.Г. Шевченка: ««Звичка» дивитися на себе як на вільну й демократичну спільноту не дає гарантії зберегти свободу».

Моя мистецька радість насичена соціально-філософськи, адже обидва згадані режисери і чернігівські театральні колективи мають сміливість підбурювати глядача до переоцінок минулого і задавати вектор не толерувати будь-які прояви тоталітаризму у сьогоденні.